

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

Viața și activitatea lui Al. Papiu Ilarian. Un om în slujba nației sale

Dumitru NOANE

„Alesandru Papiu Ilarian merită să fie pus la catapeteasmă. Om de o înaltă cultură, de o râvnă deosebită pentru trecutul românesc, el este astăzi mai mult decât o figură din trecut. Din tot scrisul lui de om cult și nobil, de învățat modern și occidental, se desprinde, în același timp, respectul pentru adevăr, uitarea de sine și o respectare a muncii altora care merge până la uitare.”¹

S-a născut la 27 sept./9 oct. 1827 în satul Bezded, județul Sălaj, ca fiul al preotului Ioan Pop Bucur, dar copilăria și-a petrecut-o în satul Budiul de Câmpie din județul Mureș (azi Papiu Ilarian), unde tatăl său fusese transferat la cerere. Patima pentru adevăr și dreptate, ca și ura împotriva nedreptăților, i-au conturat caracterul și personalitatea luând contact nemijlocit cu modul de viață al românilor iobagi pe moșiile din zonă, iar dragostea pentru limba strămoșească și trecutul poporului român a deprins-o în casa părintească, unde locul cel mai de cinste îl ocupa *Istoria pentru începutul românilor din Dachia* a lui Petru Maior. A studiat la gimnaziul romano-catolic din Târgu Mureș și la liceul din Blaj și, manifestând mare interes pentru învățătură, la facultatea juridică a liceului călugărilor piariști din Cluj.

Încă din studenție s-a remarcat prin fapte deosebite. Astfel, - împreună cu Nicolae Popea, episcopul de mai târziu al Caransebeșului -, a înființat în 1845, „Diorile” (*Zorile*), prima revistă studențească română, caligrafiată cu litere latine, în coloanele căreia a tras un semnal de alarmă pentru promovarea culturii naționale. Tot ei înființează acum și o bibliotecă, folosindu-se de lucrările corifeilor Școlii Ardelene și ale lui Eliade Rădulescu, cu scopul de a-și iniția colegii în cunoașterea istorie și a literaturii poporului român. De asemenea, la îndemnul celor doi, cei peste 30 de studenți români de la liceul piariștilor, hotărâsc să-și latinizeze numele, ca un protest împotriva maghiarizării numelui de familie. Astfel, Pap Șandor va deveni Alesandru Papiu Ilarian.

Revoluția de la 1848-1849:

După absolvire, tânărul jurist trecu de la Cluj la Târgu Mureș, unde, în calitate de cancelist (candidat de avocat), trebuia să facă un stagiu pe lângă Tabla Regească (Curtea de Apel a Marelui Principat al Transilvaniei). Aici l-a prins revoluția maghiară, izbucnită la 15 martie 1848, care a avut un puternic ecou și în rândul canceliștilor români, ce discutau zile în șir, total dezorientați, în locuința lui Avram Iancu, în ce mod și cu ce revendicări să participe și ei la revoluție.

Canceliștii români au fost invitați să participe și ei la manifestațiile publice care aveau loc în oraș și, astfel, la una dintre numeroasele întruniri, Papiu Ilarian a cerut drepturi egale pentru români cu celelalte popoare conlocuitoare și desființarea iobăgiei fără despăgubiri, spre marea indignare a colegilor maghiari, care au considerat acestea ca fiind „îngrozitor și de spus”². Canceliștii români au

¹ N. Iorga, *Monumentul lui Papiu Ilarian*, în *Oameni care au fost*, vol. II, 1936, București.

² Corneliu Albu, *Alesandru Papiu Ilarian. Viața și activitatea sa*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 50.

înțeles atunci că numai chemând poporul la o adunare națională, își vor putea impune punctele de vedere. Au stabilit pentru asta un contact strâns cu Blajul - unde îndrumători ai tineretului erau profesorul Aron Pumnul și canonicul Timotei Cipariu -, și, împreună, au inițiat o vie agitație prin sate, legându-se, prin jurământ înfricoșător, să nu cedeze în fața asupritorilor.

În zorii zilei de 30 aprilie 1848, în ciuda tuturor opreliștilor create de autorități (ridicări de furci la răspântii, stricarea podurilor de pe Târnavă), tânărul, de numai 20 de ani, pătrunde în piața Blajului în fruntea a 8000 de iobagi mureșeni și de pe Câmpie. Până la ora prânzului a ținut piept singur, cu discursuri înflăcărâte, atât autorităților civile și militare, cât și împăciuitoariștilor și renegaților, care voiau, cu toții, să spargă adunarea. În același timp, trebui să se împotrivescă și episcopului Lemeni care, văzând că poporul îi dă ascultare lui Papiu, a încercat să-l ademenească la curte pentru tratative, cu scopul ascuns de a-l prinde și preda autorităților. Spre prânz însă au sosit la Blaj și Avram Iancu și Ioan Buteanu, în fruntea a 4000 de munteni, care au vorbit și ei poporului. În orele după-amiezii a sosit și „un om al poporului”, Simion Bărnuțiu, care a explicat mulțimii că o altă adunare națională se va ține tot la Blaj în ziua de 3/15 mai, cu două săptămâni înainte ca dieta Transilvaniei să se întrunească la Cluj pentru a hotărî asupra unirii cu Ungaria. Astfel, adunarea de Duminică Tomii, organizată de Papiu Ilarian, Avram Iancu și Ioan Buteanu a fost o adevărată repetiție generală pentru cea de la 3/15 mai, în care, cei 40000 de români prezenți s-au pronunțat răspicat împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria, precum și pentru a trăi, în baza dreptului istoric, al dreptului firii și al numărului, pe picior de egalitate cu cele trei națiuni privilegiate. Tineretul, în frunte cu cei 3 tribuni, se răspândește în tot cuprinsul Transilvaniei, ducând cuvinte de ordine și încurajare. Papiu Ilarian a transmis posterității un apel pe care agitatorii l-au rostit, cu modificări dictate de situații locale, pretutindeni, ca un leitmotiv³.

Rolul hotărâtor însă în ceea ce privește organizarea și însuflețirea adunării revoluționare de la 30 aprilie - repetiția generală pentru adunarea națională legală de la 3/15 mai -, îi aparține lui Al. Papiu Ilarian. De aceea comisarii guvernatorului Transilvaniei doreau să-l aibă ca pe un corp delict și au dispus să fie arestat, dar, avertizat, Papiu plecă la Sibiu, împreună cu Bărnuțiu și Buteanu. Ca o recunoaștere a meritelor sale deosebite pentru activitatea desfășurată în cursul celor două adunări, tânărul Papiu a fost numit secretar al Comitetului Național Român, al cărui sediu a fost stabilit la Sibiu. Tot în anul 1848, la cererea lui Nicolae Bălcescu, Papiu a funcționat și în calitate de comisar pentru propagandă revoluționară în județul Dâmbovița.

La cea de a treia adunare de la Blaj - ținută între 5 și 29 septembrie, spre final -, în dimineața zilei de 25, sosiră din Orlat, bărbații poporului: Bărnuțiu, Laurian și Papiu Ilarian. Din dezbaterile ce au avut loc în zilele acelea se trimise o nouă petiție către împărat și către generalul comandant Puchner. Comitetul Național de la Sibiu hotărăște organizarea militară a națiunii române și, emisarii săi cutreeră regiunile în vederea ducerii la bun sfârșit a organizării celor 15 legiuni, conduse de câte un prefect, iar cel mai înflăcărat dintre ei, cel mai neobosit era Papiu Ilarian.

Implicarea în mișcarea națională a românilor transilvăneni, de la revoluție la Pronunciament:

După înfrângerea revoluției se înscrie la facultatea juridică a universității din Viena. Aici se va impune prin două fapte remarcabile, și anume: primește înalta decorație ce-i fusese atribuită de aula imperială, dar declară că o va purta sub zăbranic până nu se va decora mai întâi națiunea română; tipărește primele două volume ale principalei sale opere, *Istoria românilor din Dacia Superioară*. Fiind considerat ca suspect de către autorități, pe de o parte, ponegriț și denunțat de cei pe care nu i-a cruțat în istoria sa, pe de altă parte, se vede constrâns să părăsească Viena și să urmeze cursurile facultății juridice a universității din Padova, unde va obține diploma de doctor în drept în anul 1850.

În același an, urmând exemplul unor înaintași iluștri, acceptă invitația caimacanului Alexandru Ghica de a fi profesor la Iași, unde a desfășurat, de la catedră, o rodnică activitate științifică, dar s-a manifestat, în același timp, ca un înfocat adept al unirii Principatelor Române, astfel că a fost nevoit să demisioneze din învățământ, din cauza uneltirilor antiunioniștilor.

A călătorit în Germania, culegând cu pasiune documente privitoare la istoria românilor pe care le va publica, începând din 1862, în *Tezaur de monumente istorice pentru România*, pe care Nicolae Iorga îl

³ Un raport al pretorului Tolnai Elek din Bia (comitatul Mureș) către șeful său ierarhic, foișpanul (prefectul comitatului) înfățișează „rolul tineretului răuvoitor, dintre care unul Pop Șandor (Pop Alexandru alias Alesandru Papiu Ilarian) joacă rolul principal”.

consideră: „cea mai metodică, mai îngrijită, mai desăvârșit executată lucrare ce apăruse până atunci la noi.”

În toate împrejurările, Al. Papiu Ilarian a apărut cauzele drepte ale Transilvaniei. Astfel, după conferința mixtă convocată la Alba Iulia în 11 februarie 1861, apărând statutul juridic al Transilvaniei, a publicat *Independența constituțională a Transilvaniei*⁴, care a fost tradusă în franceză, germană și italiană. Al. Papiu Ilarian pledează pentru un congres al românilor din Transilvania care, în 1861, trebuia:

I) întâi și înainte de toate să mențină integritatea, indivizibilitatea și forma de guvernământ existentă;

II) în condițiunile de atunci, dacă se va alege o nouă constituantă, românii să ceară să fie reprezentați în ea proporțional cu numărul lor;

III) românii să ceară ca Bucovina și teritoriile de la vestul Transilvaniei, locuite de români, să se unească cu Transilvania;

IV) așteptând ca teritoriile mai sus amintite să fie alipite Transilvaniei și revizuirea eventual constituția țării, congresul va putea numi o comisie sau chiar o Universitate Permanentă, însărcinată să-i apere interesele naționale.

Aceasta va sta la baza Memorandului din 15 iunie 1867, publicat în 1868, după cum rezultă dintr-o corespondență din 4 noiembrie 1868, dintre Ioan Rațiu și George Barițiu⁵, ca și a Memorandului lui Iosif Hodoș de la 1870/1871⁶.

În 1860, pe când era în funcția de jurisconsult al Moldovei, Papiu Ilarian a cerut indigenatul, iar în referatul secției a III-a a Adunării Elective se arăta că „... considerăm că un român este de drept membru natural al Familiei Românești în orice parte a României, ...”. Anul următor, cu ocazia discutării proiectului de naționalitate, deputatul Vernescu a susținut că „... am face o mare greșală dacă am asimila pe românii din Transilvania cu ceilalți streini. Ei nu sunt streini; originea, limba, credința, tendințele, aspirațiile lor sunt ale noastre și ale noastre sunt ale lor. Când un român din Transilvania vrea să intre în familia românilor din Principate, trebuie să fie de ajuns o singură declarație”⁷.

În toată discuțiile ce s-au dus la București, încă din 1860, în vederea realizării unui front antihabsburgic alcătuit din maghiari, români, sârbi și croați, polemica a fost utilizată cu pasiune de Papiu Ilarian - care și-a asumat sarcina de a-l demasca pe unul dintre primii emisari ai lui Kossuth, Alexandru Buda, fost deputat în parlamentul revoluționar maghiar, român de origine -, convins că nu de concesii putea fi vorba în 1860, ci de completarea unirii realizată la 24 ianuarie 1859. Polemica cu foștii emisari ai lui Kossuth a fost reluată cu deosebită violență, curând după realizarea dualismului, la înfăptuirea căruia au contribuit și cei mai înflăcărați foști dușmani ai Habsburgilor, îndeosebi contele Teleki și generalii Klapka și Turr.

Alexandru Papiu Ilarian a desfășurat între 1860-1873 o activitate prodigioasă în planul mișcării naționale, pentru care a menținut cele mai strânse legături cu fruntașii români din Transilvania, îndeosebi cu George Barițiu, corespondența cu acesta fiind amplă. Astfel, de la Brașov i se trimit articole de tradus în italiană sau franceză pentru a fi publicate în ziarele străine, iar el, la rândul său, informează des despre viața politică de la București. Alegătorii români ai dietei Transilvaniei din 1863 s-au gândit să fie reprezentați de cei care îi conduseseră în revoluția de la 1848-1849 și cercul Ludoșului (Câmpia) și-a adus aminte de „Alesandru, tribunul de la Budiu” și l-a chemat, dar a fost nevoit să le explice noua lui situație de cetățean român, asigurându-i că „acela care la 1848 a sacrificat tot ce a fost mai scump pentru libertatea și independența patriei sale, cel ce a privit de aproape și cu inimă neînfricată martiriul părintelui său, lacrimile mamei sale, surorilor sale, acela oriunde s-ar afla pe acest pământ nu va uita vreodată în viața sa datorințele ce are către patria nașterii sale”⁸.

La sfârșitul lui octombrie 1868, Papiu Ilarian se afla printre cele 136 de persoane din București, semnatare ale unei telegrame prin care se protestează împotriva declanșării procesului de la Târgu

⁴ *Les Roumains des états autrichiens. L'indépendance Constitutionnelle de la Transilvanie*, București, 1861. În italiană la Torino, în 1862.

⁵ Gelu Neamțu, *Precursorii Memorandului. 1866 – 1882*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006, p. 46.

⁶ *Ibidem*, p. 99.

⁷ „*Monitorul Oficial*” din 17 februarie 1862. Apud Corneliu Albu, *Alesandru Papiu Ilarian. Viața și activitatea sa*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p.161.

⁸ „*Concordia*”, Budapesta, 1863, nr. 45, p. 181. Apud Corneliu Albu, *Alesandru Papiu Ilarian. Viața și activitatea sa*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p.164.

Mureș, deschis de către autorități pronunțamentiştilor. Telegrama s-a tipărit pe foi volante pentru a fi răspândită în întreaga Transilvanie și a avut o largă răspândire, fiind vânată cu osârdie de însuși comisarul regal Pechy⁹.

La 21 ianuarie 1869, Papiu Ilarian îi scria, din București, lui George Barițiu urgentând trimiterea unui articol despre întreaga „istorie” a **Pronunțamentului** și a procesului său pentru a fi publicat în **România**. Îi făcea chiar o schiță a ceea ce trebuia să conțină articolul: 1)textul pronunțamentului; 2)argumentele istorice și juridice ale independenței Transilvaniei; 3)menționată lupta de la 1848 pentru independența țării; 4)cum s-au târât în judecată pentru pronunțament bătrâni venerabili ca Basiliu Rațiu, Iacob Mureșianu și alții; 5)cum a fost dat în judecată Al. Roman redactorul **Federațiunii**. Toate în scurt și clar ...”¹⁰.

Tot acum îi cere și să-i trimită „**îndată**, dacă se poate, memorandumul dat lui Beust”¹¹, adăugând că se va traduce „**imediat**” în franțuzește și se va publica a doua zi după primire.

Memorandul Papiu din 1860. Ghid pentru orientarea domnitorului Al. Ioan Cuza în problema Transilvaniei

Revoluția din 1848 a funcționat asemenea unui catalizator pentru poporul român, unind toate forțele democratice, participante la revoluție, care și-au exprimat, cu această ocazie, voința de a alcătui un stat național român. În acest sens, este semnificativ faptul că, la marea adunare din 3/15 mai de la Blaj, au fost prezenți și fruntași din Țara Românească și Moldova, printre care Alecu Russo, Vasile Alecsandri și Alexandru Ioan Cuza. În Transilvania, refugiații moldoveni i-au cunoscut îndeaproape pe conducătorii revoluției, le-au admirat intransigența cu privire la idealurile naționale. Cu această ocazie l-a cunoscut colonelul Cuza pe cel mai tânăr dintre conducătorii revoluției transilvane, pe Al. Papiu Ilarian, care avea numai 20 de ani. De aceea nu este de mirare că foarte curând după dubla sa alegere, în zilele de 5 și 24 ianuarie 1859, ca domnitor al Principatelor Române, Alesandru Ioan Cuza a făcut din tânărul jurist și istoric un sfetnic al său, numindu-l, jurisconsult al Moldovei (1860), efor al școlilor din Țara Românească (1861), procuror de secție la casație (1862) și ministru de justiție ad interim la controlul de stat (1863). În această din urmă calitate Al. Papiu Ilarian a redactat și susținut legea secularizării averilor mănăstirești, care a pus la dispoziția domnitorului fondul funciar necesar împoprietăririi țăranilor.

Devenit între timp, după cum era de așteptat, „*consilier de taină*” al domnitorului, Papiu Ilarian și-a axat acțiunile în special pe probleme de politică externă, pe atitudinea ce credea că trebuie să o aibă Principatele Unite față de țările vecine și, în special, față de Transilvania. Dovada în acest sens o constituie așa-numitul „*Memorand despre raporturile românilor cu nemții, cu slavii și cu ungurii în timp de pace și în cazul unei revoluții în răsăritul Europei*”, prezentat domnitorului în 1860.

Memorandul, un document prea puțin cunoscut pe la noi, este cel mai cuprinzător „tur de orizont” privitor la politica externă, cu multiplele și gravele implicații în politica internă a Principatelor Unite. În prealabil, Papiu precizează că „astăzi toate popoarele Europei se luptă pentru libertate și unitate națională”. Memorandul lui Al. Papiu Ilarian începe cu o analiză realistă și lucidă a situației internaționale existente și îndeosebi a tendințelor periculoase pentru evoluția viitoare a cauzei românești. El vede, dovedind o remarcabilă clarviziune politică, principalul pericol în tendințele expansioniste ale Prusiei, secondate în direcția sud-est de Austria, menită să fie și ea înglobată într-o epocă ulterioară în „*Germania Mare*”, și anticipează, cu o excepțională perspicacitate, apropiata excludere a Austriei din Confederația Germană și războiul împotriva Franței. Papiu Ilarian analizează succint și exact politica austriacă de a menține o situație încordată între români și unguri, duplicitatea dovedită de Austria în 1848-1849. În politica externă se recomandă prudență și perseverență. Cărturarul transilvănean examinează apoi cu toată atenția politica externă care poate crea condiții favorabile pentru înfăptuirea idealului național suprem. El recomandă ca „*Domnul să stea în cele mai bune realții cu Italia și cu Franța*”, „*să nu înceteze a convinge odată și concomitent cabinetele italian și francez că Transilvania e țară românească*” și „*să tocmească scrisori care să arate Europei că mai sunt români și afară de Principatele Unite*”.

⁹ Simion Retegan, *Pronunțamentul de la Blaj (1868)*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 140.

¹⁰ Iosif Pervain, Ioan Chindriș, *Coroșdența lui Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 41.

¹¹ Este vorba despre Memorandul românilor ardeleni adresat cancelarului Beust la 30 decembrie 1868. Apud Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 56.

Papiu Ilarian consiliază, totuși, o mare prudență în realizarea politicii externe, sugerând ca „*necum cu Rusia dar nici măcar cu Austria să nu se strice*”. În legătură cu Austria el stăruie însă pentru păstrarea unor limite: „*amiciția cu Austria însă niciodată să nu meargă atât de departe, încât să se înduplece vreodată guvernământul român la următoarele două lucruri deosebit de periculoase:*

a) *nu cumva să se învoiască vreodată guvernământul român a aduce în Principate colonii nemțești, fie din orice parte a staturilor germane;*

b) *nu cumva să se învoiască la vreo întindere, fie oricât de mică a jurisdicțiunii consulare austriece*”.

De asemenea, examinează cu atenție tendința ungară de deznaționalizare a popoarelor subjurate și învecinate, eforturile Ungariei de a anexa Transilvania și subliniază că apărarea autonomiei Transilvaniei de tendințele anexioniste ungare corespunde nu numai interesului românilor din Ardeal ci și interesului general al tuturor românilor. Vorbind despre năzuințele poporului român, Al. Papiu Ilarian arată că idealul lor suprem este „*unirea tuturor românilor într-un singur corp politic, adică Daco-România*” și aceasta pentru că „*literații români și străini de mult popularizează acest ideal pe care Mihai Viteazul l-a pus în lucrare în anul 1599*”.

Pentru înfăptuirea acestui ideal, „*chiar dacă nu s-ar putea realiza atât de curând, totuși lucrările guvernământelor române, toate și totdeauna, trebuie să aibă un caracter care cel puțin să nu compromită cauza cea mare, cea viitoare, a întregii națiuni române*”. El subliniază că „*statul ideal al românilor ar fi unul dintre cele mai omogene din Europa. Locuitorii sunt toți români, tot în mase compacte; vorbesc toți o limbă fără dialecte ...*”. Totodată, insistă asupra importanței strategice a Transilvaniei, căci „*cine este Domn în Transilvania este Domn al Principatelor*” și subliniază că „*Principatele Unite, fără Transilvania, duc o existență precară și dubie, care va ține cât va ține rivalitatea și interesele cele schimbătoare ale statelor Europei*”. Subliniind importanța gurilor Dunării și năzuințele existente pentru stăpânirea lor, ajunge la concluzia că „*orice s-ar uneli, cea mai dreaptă, soluția cea mai folositoare pentru Europa e ca la gurile Dunării să fie un stat românesc, deoarece atât dreptul nostru istoric, cât și dreptul național la un asemenea stat, e cu mult mai puternic decât dreptul altora*”.

Adâncindu-și argumentările și amplificându-le, Papiu Ilarian ajunge la concluzia generală că „*Principatele Unite fără Transilvania nu au viitor în Europa*”. În schimb, „*unirea Transilvaniei cu Principatele ar completa sistemul statului român și ar pune fundamentul vieții perpetue a României*”. De aici urmează, în mod firesc, că „*statul de la Dunăre, care va trebui să țină echilibrul în această parte a Europei, nu poate fi decât o Românie alcătuită din Principatele Unite și toate celelalte pământuri românești*”.

În vederea realizării acestui scop, drag tuturor inimilor românești, se indică cu meticulozitate cum trebuie să se acționeze practic atât în politica internă, cât și în cea externă. Examinând căile pe care se poate ajunge la înfăptuirea idealului suprem al națiunii române, Papiu Ilarian recomandă în Memorandul său ca Principele „*Întâi și înainte de toate – și cu orice preț – să organizeze și să mărească puterea armată, apoi iarăși să aibă în vedere puterea armată și, în fine, tot puterea armată să o organizeze și să o întărească*”, dar pentru ca armata să fie cu adevărat puternică este necesar ca Principele să câștige inima țărănimii împrumutându-i-o: „*să încerce, în toate chipurile, a câștiga inima poporului, împrumutându-i pe țărani, să aibă interes de a-și iubi patria și domnul său și a se lupta pentru amândoi: fără țaran, nici un lucru mare nu se poate face*”.

Este absolut necesar ca Principatele Unite să devină „*un adevărat centru național de instrucție publică, un centru care să lucreze la luminarea și creșterea națiunii în spiritul adevăratului patriotism*”. Finanțele statului trebuie să crească. Averile mănăstirești să fie secularizate. Mai este necesar în sfârșit pe plan intern, ca „*autoritatea guvernului să se întărească și astfel să se pună capăt intrigilor perpetue, de toate felurile, care strică partea cea mai vitală a națiunii*”.

Atenția trebuie concentrată asupra Transilvaniei și Papiu Ilarian cere să nu se uite că „*atunci când s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era, poate mai mare decât în Principate. Românii de peste Carpați, bărbați și femei, bătrâni și tineri, toți ar fi gata de a muri pentru domnul Cuza ca unii ce sunt cei mai entuziașmi, cei mai fideli, cei mai statornici*”.

În încheierea Memorandului său, Papiu Ilarian îl asigură pe Cuza-vodă că „*Românii din Transilvania, în împrejurările de față numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnalul, numai de aici își văd scăparea*”.

Memorandul, care anticipează secularizarea averilor mănăstirești și împrumutarea țărănilor, întrezărind prin negurile anilor ziua de 1 Decembrie 1918, se încheie patetic: „*OH, principe și Domn al Românilor! Fie ca să-ți stea într-ajutor geniul națiunii ca să răzbuști cu înțelepciune, moartea celui care a*

fost răpus pe Câmpia Turzii și să fii executorul fericit al planurilor celui mai mare Domn și român ce a avut vreodată Dacia lui Traian”.

Putem constata că Unirea de la 24 ianuarie 1859 a fost considerată doar un preludiu și că de mai înainte, dar mai cu seamă atunci, Alexandru Ioan Cuza, sfătuit de oameni clarvăzători, era preocupat de aducerea la matcă a tuturor provinciilor românești, printre acestea locul de frunte îl ocupa Transilvania. Dacă speranțele puse de românii din Transilvania în dobândirea emancipării lor naționale cu ajutorul Austriei s-au dovedit repede a fi iluzii deșarte, în pragul înfăptuirii dualismului austro-ungar speranțele nu se mai îndreaptă spre Viena, cu atât mai puțin spre Budapesta, ci spre București, întreaga obște românească știind că „Soarele pentru toți românii răsare la București”.

Rapoartele autorităților transilvane arătau că lupta pentru unire ce se desfășoară peste Carpați are o puternică influență asupra populației din această provincie și subliniau că unirea Principatelor pune în primejdie Imperiul austriac nu numai prin consecințele sale strategice, ci și prin inevitabilele repercusiuni asupra regimului social habsburgic: „Principatele Moldova și Țara Românească nu pot exista fără Transilvania. Cine vrea să stăpânească Principatele trebuie înainte de toate să cucerească Transilvania”.¹²

Memorandul adresat de Papiu Ilarian domnitorului Principatelor Unite nu constituie numai expresia entuziastă a unei năzuințe multisekulare a poporului român, ci un adevărat program politic concret al înfăptuirii ei.

Până la sfârșitul vieții lui - curmate timpuriu, la doar 50 de ani -, Papiu Ilarian a rămas credincios prințului Cuza și a devenit cel mai înfocat adversar al dinastiei străine pe care o considera un instrument al penetrării germanismului la gurile Dunării.

Societatea Transilvania și bursierii ei

În 1867 când, prin dualism, numele Transilvania a fost șters de pe harta Europei, a înființat, la București, „Societatea Transilvania”, cu scopul de a ajuta studenții români din teritoriile subjugate să poată studia la universitățile din Occident. Dualismul austro-ungar a constituit o grea lovitură și pentru românii din Transilvania, emigrați în Principatele Unite, de aceea își strânseseră grabnic rândurile și, în momentul când numele Transilvania dispăruse ca formațiune politică de pe harta Austro-Ungariei, făcură să apară „Societatea Transilvania”, menită să fie un simbol și o fortăreață împotriva dualismului.

Ideea înființării acestei societăți, al cărui scop principal trebuia să fie ajutorarea junilor români din Transilvania și părțile ei pentru a putea face studii universitare, a aparținut studentului I.T. Cacitu și a fost exprimată în ziua de 3/15 mai 1867, cu ocazia serbărilor câmpenești organizate pentru cea de a 19-a aniversare a mării adunări naționale de la 1848 de pe Câmpia Libertății. După alcătuirea pe loc a unui comitet provizoriu, compus din nouă persoane, care a fondat inițial societatea *Constanția*, la 23 iunie 1867 s-a ales comitetul definitiv, avându-l în frunte pe Alesandru Papiu Ilarian, procuror general la Curtea de Casație a Principatelor Unite. Munca desfășurată de el și colaboratorii săi pentru inaugurarea activității societății a fost febrilă, cu ședințe ce se țineau aproape zilnic.

În ședința din 30 iunie 1867, *Constanția* deveni *Societatea Transilvania*. I s-au votat și statutele, din care reiese că scopul principal al societății era:

Art. 2: „strângerea legăturilor de frăție, între junimea studioasă din părțile României, venind în ajutorul studenților români din Transilvania și părțile ei”;

Art. 3: „numai studenții de la Academie și universități, lipsiți de mijloace, vor beneficia de sprijinul societății”;

Art. 4: „dorința societății este ca cei ce vor studia cu ajutorul ei, după terminarea studiilor să continue a servi românismul în partea locului”;

Scopul ei, precum și obiectivele pe care le urmărea societatea în favoarea tinerimii române din Transilvania, prin care dorea să perpetueze cauza românismului și ridicarea culturală a poporului, se remarcă și din prevederea din statute cu privire la eventuala sa desființare, și anume:

Art. 40: „în caz că societatea s-ar desființa, fondul ei va trece negreșit la Asociația transilvană pentru literatura și cultura poporului român” (ASTRA).

¹² Raport trimis de către șeful serviciului administrativ din Orăștie, Thiemann, la 31 martie 1858. Apud Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*, București, 1974, p. 42.

De asemenea, președintele a anunțat în ședință că a trimis o scrisoare circulară tuturor ziarelor românești spre a le arăta că Societatea Transilvania, departe de a fi politică, nu are alt scop decât acela de a strânge legăturile de frăție între junimea studiosă din toate părțile României.

Înregistrând faptul, Românul lui C.A. Rosetti din 20 iulie, scria: „*Reputația bărbaților ce se puseră în frunte, conducerea și vigoarea tineretului ce o compun, aleși din toate părțile României, nu ne vor lăsa un moment a ne îndoii despre seriozitatea și lunga durată a societății. Este într-adevăr o salutare frățască a junimei din România liberă, trimisă junimei din România de peste Carpați*”.

Pentru a înlătura orice confuzie sau interpretări greșite, Papiu Ilarian a făcut, ulterior, noi precizări: „*Noi voim a asigura încă și mai mult viabilitatea acestor români, nu numai ajutând cultura lor, dar și dând acestei culturi direcția cea adevărat națională, direcție occidentală, latină, în locul direcției germanice și scitice la care i-au impus împrejurările forțate de astăzi*”¹³. O astfel de orientare era dictată pe de o parte de dorința ca românii să nu mai studieze doar la universitățile din Monarhie iar, pe de altă parte, pentru că, deși prin actele diferitelor fundații se derulaseră sume însemnate pentru ajutorarea junilor români care ar fi dorit să urmeze studii universitare, totuși ele au fost interpretate de autorități în sensul că bursele respective nu se pot acorda decât dacă studiile se făceau la universitățile din Austro-Ungaria¹⁴.

Prima adunare generală a societății s-a ținut la 22 octombrie 1867 și dezbaterile au fost cuprinse de secretariat în 20 de puncte, dintre care:

- Aderarea ministrului cultelor și instrucțiunii publice la scopurile societății (IV);
- Aprobarea dată de șeful guvernului, Ștefan Golescu, pentru ca toate imprimările necesare să fie tipărite gratuit la tipografia statului (VI);
- Acceptarea ca membri a 9 studenți români de la universitățile din Viena, Gratz și București (VIII).
- Sigiliul societății va avea în centru Columna lui Traian (XII)

Tot atunci s-a aprobat regulamentul concursului de stipendii, s-a stabilit ca societatea să aibă ca motto îndemnul lui Dimitrie Țichindeal de la 1814 și s-a hotărât ca de 1 octombrie 1868 să se acorde trei stipendii de către 150-200 de galbeni anual la universitățile din Franța și Italia. Este de remarcat faptul că, la 4 luni de la înființarea sa, președintele societății a putut anunța că numărul membrilor înscriși, cu plata cotizației la zi era de 421 și încasările totalizau 12358,32 lei. La 1 iulie 1868, numărul membrilor se ridica la 1247, societatea, sprijinită de particulari, comune, județe și ministere, dispunând de fonduri care însumau 89391 lei, ceea ce a permis să se acorde primele stipendii studenților: C.I. Dragoș (medicină la Torino), Ion Lapedatu (litere la Paris) și Ion Bozocea (științe tehnice la Bruxelles).

Mai înainte chiar de a fi obținut autorizația de funcționare, *Societatea Transilvania* a început colaborarea cu instituțiile de cultură. La ședințele ei se întâlneau frați veniți din toate teritoriile locuite de români și veneau, de asemenea, fruntașii vieții artistice, literare și științifice, iar membrii Societății Academice Române erau membrii ei de onoare. Au fost proclamați ca președinți de onoare: Ion Eliade Rădulescu, Timotei Cipariu, Andrei Șaguna, Vasile Pop (președintele ASTRA de la Sibiu), episcopul Ivacicovici (președintele *Asociației pentru cultura poporului român* de la Arad) și Gheorghe Hurmuzachi (președintele *Societății Literare din Bucovina*). După cum era de așteptat, colaborarea Asociațiunii de la Sibiu a fost cea mai intensă și mai rodnică. În ședința din 2 februarie 1868, Papiu Ilarian a informat comitetul *Societății Transilvania* că „*Asociația de la Sibiu va publica o foaie care va primi numele societății noastre*”¹⁵.

Încă de la înființarea ei, Societatea Transilvania a avut prieteni și sprijinitori statornici, dar, totodată, și dușmani înverșunați, printre care se numără și pașoptistul Cristian Tell, general, originar din Brașov, membru fondator al societății și fruntaș al partidului conservator. În ședința din 29 noiembrie 1868 - folosindu-se de o polemică a lui Papiu Ilarian cu foștii emisari ai lui Kossuth, pe care îi văzuse din însărcinarea lui Cuza, care acuma stânjenea politica externă a lui Carol I și a sfetnicului său Lascăr Catargiu -, generalul Tell a informat că în bugetele unor comune și județe s-au prevăzut fonduri pentru o societate particulară, ceea ce este o ilegalitate, a formulat rezerve cu privire la administrarea acelei

¹³ *Actele Societății Transilvania*, București, 1867, p. 24.

¹⁴ Primele victime ale unei astfel de interpretări au fost, în perioada 1852-1854, Simion Bărnuțiu, Iosif Hodoș și însuși Alexandru Papiu Ilarian, cărora, din cauza continuării studiilor la Pavia și Padova, li s-au suspendat bursele.

¹⁵ Ioan Clinciu, *Din trecutul Societății Transilvania. 1867-1939*, București, 1940, p.14. „*Transilvania, foaia Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român*” a apărut la 1 ianuarie 1868 având sediul la Brașov.

societăți, după care l-a atacat direct pe Papiu Ilarian. Acesta a răspuns prin presă¹⁶ deslușind încă odată scopurile urmărite de societate, îndemnând tineretul să nu se descurajeze că nu va primi stipendii și asigurând că „*nu toți generalii români vor trage sabia din teacă împotriva societății noastre*”. În același timp, membrii fondatori ai *Societății Transilvania* au înfierat, de la tribuna camerei atitudinea generalului Tell.

Papiu Ilarian, de acum membru activ al secției de istorie a *Societății Academice Române*¹⁷ și frunțaș al baroului de Ilfov, se va dăruie cu și mai multă ardoare conducerii societății, pășind în arena luptelor politice ca dușman al conservatorilor și inaugurându-și campania sa antidinastică. Existența *Societății Transilvania*, în anii 1869-1870, a fost grav amenințată, membrii săi „dinastici”, apoi „telliștii” și „catargiștii”, în general oportuniștii, bătând treptat în retragere. Papiu Ilarian va constata că „*o atmosferă tot mai infestată apasă de la o vreme încoace asupra societății românești*”, făcând aluzie la situația internă și externă a țării, care era deosebit de îngrijorătoare atunci.

După 1870 însă acalmia a revenit, iar numărul membrilor societății, ca și fondurile ei au început să sporească. Alesandru Papiu Ilarian a condus societatea până în 1873, după care, atins de o boală necruțătoare, s-a retras, lăsând un fond în valoare de 132 259,72 lei.

Prin programul său de luptă, ca și prin înfăptuirile sale, *Societatea Transilvania* a reprezentat sinteza unei puternice mișcări național-culturale, pornită din Transilvania și desfășurată pe scară largă în tot cuprinsul vechii Dacii. Substituindu-se în ce privește acordarea de burse Ministerului Învățământului și *Societății Academice Române*, mai ales în primul său deceniu de activitate, *Societatea Transilvania* a activat având permanent călăuză idealurile generației de la 1848, intelectualii și meseriașii pregătiți de ea devenind fermentul ce a mobilizat întreaga națiune, contribuind astfel la descătușarea de sub Habsburgi și unirea din 1918.

Sfârșitul nemeritat al unui mare luptător:

Lucrările lui de istorie i-au deschis în 1868 drumul spre *Societatea Academică Română*, unde a fost de o hărnicie exemplară. Astfel, în domeniul filologic a colaborat la redactarea dicționarului limbii române și a pledat, printre primii, pentru scrierea fonetică, iar în cel istoric, a fost secretarul secției de istorie și are meritul de a fi inaugurat - cu „*Viața și operele lui Georgiu Șincai de Șinca*”, seria discursurilor de recepție, respectiv de a fi descoperit, uitate în subsolul Bibliotecii Centrale, manuscrisele lui Ioan Budai-Deleanu.

Urât de partidul conservator, care l-a înlăturat din postul de procuror general la Casație, acuzat că, prin activitatea ei, „*Societatea Transilvania*” periclitează bunele relații cu Austro-Ungaria, învinuit că luând apărarea muncitorilor portuari din Giurgiu, a îndemnat la rebeliune și atentat împotriva domnitorului (îmvinuiri pe care justiția a refuzat să le recunoască), Al. Papiu Ilarian a sfârșit prin a-și vedea sănătatea periclitată. A fost internat, mai întâi, la ospiciul „*Mărcuța*” din București, unde a fost îngrijit de Al. Șuțu - medicul curant al lui Eminescu în deceniul următor -, apoi la Viena și, în cele din urmă, la spitalul de boli mintale de la Sibiu. Aici a decedat în dimineața zilei de 11/23 octombrie 1877, fără să poată sesiza că pe câmpurile de luptă de la Grivița, Plevna, Rahova, Smârdan și altele din Bulgaria, armata română realiza unul din marile idealuri pentru care el a fost permanent pe baricade: Independența statului român național. A fost înhumat în cimitirul bisericii din cartierul „*Turnișor*”, unde, din grija *Societății Academice Române* i s-a ridicat mai târziu, un modest monument, executat de Kanner von Kreutznach.

Alesandru Papiu Ilarian se impune ca o mare conștiință patriotică, un spirit dinamic revoluționar, un istoric de dimensiunile lui Nicolae Bălcescu, un lingvist cu largi orizonturi, unul dintre cei mai străluciți români din secolul al XIX-lea.

¹⁶ Al. Papiu Ilarian, *Generalul Tell și Societatea Transilvania, în senat*, în gazeta „*Românul*” din 8-9 decembrie 1868. Apud Corneliu Albu, *Societatea Transilvania și bursierii ei*, în *Lumina din trecut*, Ed. Științifică, București, 1992, p. 254.

¹⁷ A fost ales, cu unanimitate, împreună cu G. Sion și Mihail Kogălniceanu, în ședința din 16 septembrie 1868, la propoziția lui A.T. Laurian, V.A. Urechia, I. Străjan, N. Ionescu, G. Barițiu și Al. Roman.